

*MÄLESTUSKALJU
KADRINAS*

SAATEKS

8. novembril 1920 kutsus tolleaegne Eesti Vabariigi peaminister professor Ants Piip kokku nõupidamise, millel arutati Vabadussõjas langenud sõjameeste mälestuse jäädvustamist. Jõuti ühisele tõdemusele, et tuleb püstitada mälestussambaid üle kogu Eesti. Loodi ajutine korraldav komitee.

Alates 1920. aastast hakkaski eesti rahvas mälestussambaid püstitama. Mälestuskivid ja -tahvlid ilmusid peaaegu kõigisse kihelkonnakeskustesse ja linnadesse, koolidesse ning seltsimajadesse. Raha selleks koguti peamiselt annetustena, korraldati heategevusüritusi. Kokku püstitati ligi 200 mälestusmärki, sealhulgas ka Kadrina mälestuskalju.

Mälestusmärgid graniiti raiutud ning pronksi valatud sõnumitega pidid tulevastele põlvkondadele säilitama selle väikese rahva sangariteod oma iseseisvuse eest võitlemisel. Ajalugu tahtis aga teisiti. Riigi iseseisvus hävitati ja koos sellega ka mälestusmärgid. Kadrina Mälestuskalju õhati punavõimu käsilaste poolt 18.06.1941. Hävitada ei suudetud aga rahva mälu ja mälestusi.

Eesti Vabariigi taasiseseisvumine tõi kaasa paljude mälestusmärki taastamise laine. 1990. aasta Võidupühal avati ka Kadrinas kohaliku muinsuskaitseklubi algatuse ja üliagara tegutsemise tulemusena taastatud mälestuskalju.

Toomas Uttendorf
27.04.1872 – 27.09.1924,
Trükisest Mõnda Kadrina kalmistult

Toomas Uttendorf valiti 1906. a Udriku algkooli juhatajaks, ta viis Udriku Muusika Seltsi pasunakoori (asut 1903) kõrgele tasemele. Udriku pasunakoor käis ka Kadrina vallamajas esinemas, kui korraldati pidusid kooli ülalpidamise heaks. Ta kirjutas orkestrile ise lugusid, tegi orkestratsioonid. Mõte luua Sadulamäele peoplats pärineb temalt. Ta oli üks esimesi Kadrina Hariduse Seltsi raamatukogu lugejate ringis. Kadrina kiriku remondist ja ümberehitamisest XX saj alguses võttis kirikunõukogu abiesimehena osa nõu ja jõuga. Infarkt viis ta manalateele teenimatult vara. Kalmu Kadrina surnuaial platsil H 4 tähistas tänulik rahvas soliidse mälestussambaga 09.10.1927.

A-530 2004 lk 3

MÄLESTUSKALJU EHTAMINE

Langenud sõdurite mälestussamba avamise püha
Kadrinas, 15. augustil 1926 a. kell 11 e. l.
(tekst muutmata kujul päevakohaselt laululehelt)

1921 a. 3. jaanuaril peale jumalateenistust kirikus ja palwetamist sõdurite kalmuküngaste juures soovitati kogudusele korjandust toime panna sõdurite ausamba ehitamiseks, milleks kohe esimesed annetused tehti. 13. jaanuaril 1921 a. otsustas Kadrina kiriku nõukogu üle kihelkonna korjandust awada ja walis ehituskomitee, sinna juure walib iga Kadrina piirides olew wallawalitsus, ühisus ja seltskondline asutus 1-2 liiget. Kirikuehituse pärast (1922 a.) lükati mõte teostamine edasi. 1923 a. võttis täiskogu küsimuse jälle üles. Oktoobrikuus 1923 a. walmistas õpetaja kawandi, mis komitee poolt vastu wõeti. Üleskutse peale hakkasid koguduse liikmed wabatahtlikult materjali wedama. Suwel 1924 a. käis Udriki kooliõpetaja Toomas Uttendorf († 1924) Udriki, Imastu, Undla kogukonna külades ringi, märkis kõlbulikud kiwid ära, mis kohale weeti. Üle terve kihelkonna algas ilusate looduse kiwide kohale toomine, ka kaugemalt, nagu Kõnnu-Mulgilt, Lasilast toodi neid. Suure põnewusega oodati Saksi Tillialliku sookiwi pärale jõudmist. 18 meest ja 1 naisterahwas tõstsid teda kahe päewa jooksul soost wälja. Paljamäe metsa sambla alt leiti Kalewipoja kelk üles. Weebruarikuu 1925 a. olid Saksi walla wanad ja noored mehed wäljas nagu pulma sõidule, ja kiwi oligi kiriku ukse ees. –

Töö algas suwel 1924 a. palwega. Esimesed labida täied mulda tõstsid wälja ministrid O. Strandmann ja Th. Rõuk. Wundamenti rajas tärklise wbriku juhataja hra Mägi; sihtjoon wõeti altari eest. Suure rahwa osawõtmisel oli surnuaia pühal 1924 a. nurgakiwi panemine, dokumendid klaaspurgis müüriti sisse. Wundament tehti 21' pikk ja 21' lai, 6' sügaw. Liigutamata maa peal tulid paganaaja hauad ilmsiks (maetud põhjast lõuna, pakust tehtud kirstudes, surnute juures ehteasjad ja sõjariistad (ajast 800-1000 a.). Mälestuskalju seisab wanade kangelaste haudade peal, wabadussõja kangelaste haudade ees.

1925 a. algas suwe lõpupoole kalju ülesehitamise töö ja lõpetati suwel 1926 a. Alalised töötegijad oliwad Muhusaare Suure walla liikmed: Georgi Tarwis, Iwan Tarwis, Aleksander Tarwis, Wassili Lahke; Undlast: Aleks. Harf, materjali weoks Aug. Lööper, betoonimudelite walmistaja Teinfeldt; betoonikiwiraiuja Werkman. Sõdurite nimed kiwitahwlite peale

kirjutas Schwalbe – Rakwerest. Teised suure kalju ja nurga kaljude tahvlid walmistas ja kirjutas E. Didwig – Rakwerest. Suurte kiwitahwliw ülestõstmist juhatas Lillestern Kadrinast. Saksi kiwi tõstmiseks andis Wiru tõrklise wabrik palgid, Rakwere maakonnawalitsus suure tali; juhatus andis hra Mägi, töömehed ehitasid kõrged tugewad telingid, ja rahwa juuresolemisel tõsteti kiwi (600 p.) 3½ sülla kõrgusele. Kogudus oli selle töö juures kaastegew olnud ja kaljuga ühte seotud oma koha, küla ehk walla kiwidega.

Tööd juhatas kawandi walmistaja.

Sõdurite nimede tahvlid seisid enne kirikus altariruumi ees; kiwid on küll wäljaspoolt toodud, olid nimeta; juba Rootsi walitsuse ajal olid omanikud tundmata. –

Kadrina ausammas kujutab endast kalju, looduse kiwidest kokku seatud. Tema ees- ja tagakülgl on altari taolised. Sõdurite nimede tahvlid piirawad kõrged pilastrid, wiimaste ümber kerkiwad kaljud üles poole. Ülewal lõpeb ehitus katuse willuga, mille alla wabaduse rist paigutatakse. Eeskülje peal on wabadussõjas langenute nimed. Nende all on salm Joan. 15, 13. *Suuremat armastust ep ole ühelgi, kui see, et tema oma elu jätab oma sõprade eest*. Wahe karniisi all on tahwel apost. Paulase sõnadega Athenas apost. Teg. 17, 24-26. *Jumal – on teinud ühest werest kõik inimeste soo kõige maa peal elama, ja on määranud aja, mis ta enne on seadnud ja rajad, kus nemad peawad elama*. Selle ees on kolm trepi astet, need lõpewad nurga kaljudega rohelistest kiwist, punase süüga – rahwa lootus täide läinud ohwri läbi.

Paremat kätt kalju peal on kotka taoline kiwi. Kalju kolme kiwilaudade peal on: *Eesti wabaduse wäljakuulutamine Pärnus 1918 a., Eesti meelega eestwõitleja Kadrinast Dr. Kreutzwald (kaugelt näen kodu kaswama...); Eesti keele eestwõitlejad Kadrinas: mag. H. Stahl; praost Brockmann; õp. Knüpffer.*

Pahemal pool: *Eesti rahuleping Tartus 1920; Eesti sõjawäe osad Kadrinas V. jalgwäe rüg. 6 komp. Kadrina Rakwere kaitseliidu osad 18. det. 1918 a. 1 jalgw. rüg. 4 pat. dess. komp. 13 ja 14 komp. ja V. rüg. 3 komp. 10.; 11. jaan. 1919. I. diviisi staap 12. jaan. 1919. Soomusrongid Kadrinas 18. det. 1918, 12. jaan. 1919. "Kiitus elupestjatele!"*

Õhtupoolse ausamba külje peal on maailma sõjas langenute nimed salmiga: *"Ole ustav surmani, siis tahan ma sulle elukrooni anda!"* Ilm. 2, 10.

Selle all: *"Kui seda, keda tema ema trööstib, nõnda tahan mina teid trööstida."* Jesaja 66, 13.

Siis järgneb: *"Mõttele selle peale, kes puhkab lahinguwäljal, kaitsekraawis, merepõhjas, ühis- ehk üksikhauas wõeralmaal!"*

Astete kalju peal paremat kätt: *Soomes sõjawäed Kadrinas jaan. 1919 a. "Kiitus silla ehitajatele!" Wabadussõja ohwrid (arwud). Sõja keerus surma saanud. Ja lõpuks: Aleksandrias suri Püha Kadri, see on tõlkes "alati puhas".*

Kalju peal pahemat kätt: mälemates sõdades langenute ja jäljetult kadunute nimed.

Kaljuotsas must kiwi (wist meteor) kujutab – kantselei wärawalt waadatud – hiigla sõduri pead taewa poole pööratud silmadega.

Lõune pool on kalju sisse kirjutatud:

Mälestuskalju / sõjas langenud kangelaste / auks / tänulik / Kadrina kogudus. Su üle Jumal warjaku!

Selle alla tuleb – (raha puuduse pärast pooleli) – bronsreljeef tahwel: keskpaigas ratsa ülemsõjawäejuht; tema ees kaowad wiimased waenlased; tema järel sammuwad Eesti sõdurid, nende järel Jaan Poska rahulepinguga. Sõjajahi üle püha Kadri – Kadrina koguduse palwed ja õnnistuse soowid, ja pilwest astub wälja lauluisa Kreutzwald kuldkannel käes. Pildi raamiks soomusrong.

Ausamba põhjapoolne külge. Kalju sisse kirjutatud: *"Au olgu Jumalale!" Eesti on nüüd waba. / Linda ära nuta! / Kalewi kalmul lehwib sinimust-walge lipp. / Kalewipoja künnil kõlab rahwa rõõmuhääl. / Waprad wirupojad walwel / sõjariistad käes, / Jõepere Ristmetsast tulnud lauluisa hüüid südames-suus: / "Isamaa ilu hoieldes / waenlase wastu wõideldes."*

Selle all bronsreljeef: Keskpaigas kõrgel Riigikogu hoone. Paremat kätt Linda istub Ülemiste järwe kalju peal, waatab rõõmsa meelega Riigikogu hoone peale; pahemat kätt künnab Kalewipoeg mõek wööl, Neeruti mäed. Tema üle keerleb kotkas.

Wiimase reljeefi kujuri töö kulud wöttis härra J. Rumberg oma peale. Bronsreljeefid walmistab kujur K. Rosenthal.

Kalju otsa peal lainetawad weel kord wood, sisaldades muret, walu, rõõmu ja wõitlemist, wäljasirutades iga nelja kaarde kiwistand tulelondid. Siis järgneb suur kalju rünga – wabaduse wõidu sümbol – Saksi kiwi – (ka ordu ajal oli Saksi priimaa) – ja kõik on rahu leidnud suure taewa poole sirguwa risti all. –

Kaks kaljupinki (koit ja ämarik) pakuwad palwetajatele ja rändajatele puhkust. Punane kalju – Wohnja Kalukse küla kingitus. Kahe pingi wahel ühe peremehe poolt annetatud südameataoline kiwi, millest

sõdur sõjas wigastatud kätt tänuks sulle wastu sirutab. Loe Koidula sõnad.

Ausamba ümbruskond on piiratud raudketiga kiwipostide peal, annetatud Wohnja põllumajandusliste ja tööstuse ettevõtete kasutamise Ühisuse poolt ja kohale weetud Wohnja walla liigete poolt. Ausamba jalg on lilledega ilustatud Udriki ja Aaspere asutuste poolt.

Tänu kõigile, kes aitasisid kalju ehitada!

Tähendagu igaüks ise oma perekonna liikmetele üles, missuguse kiwi tema annetas ehk mil wiisil tema tööd toetas. –

Ausammas seisku rahwa kaitse all tulewatele põlweledele suurt ajaloolist sündmust Eesti Wabariigi tõusmist silma ette kujutades ja ohwrid meelde tuletades.

Kadrina kiriku ees kõrguva mälestuskalju lähedal näeme kahte kivipinki, millele hellitavalt nimeks *Koit* ja *Hämarik* (Fr. R. Faehlmanni muistendi järgi). Nende vahel seisab aga kivitahvel tekstiga. Kõik see moodustab kauni ajaloolise ansambli. Eesti rahvale kõige südamelähedasema luuletaja südamest öeldud sõnad raiuti kivitahvlile ikka sellepärast, et need igaviku ainuõigsust väljendavad. Kalmistu on koht, kus muld ja süda kokku saavad. Seda väidet ei suuda kummutada ükski teine väide. Samas ei tohi unustada ka neid, kes *kätel pole kalmuaeda kantud ja seda mitte omal tahtel*. Ajaloo keerdkäigud pillutasid tuhandeid Eestimaa poegi ja tütreid kaugele, kus nende suurim soov oli kord kodumulda jõuda, olgu või põrmuna urnis. See soov täitus vähestel. Seepärast ongi meie surnuaias mälestustahvleid, millele lisatud tavapärastele kirjetele ka sõnad *surnud ja mulda sängitatud kodust kaugel*. Selline lisand võimaldab neid või mõttes kodumulda tuua, samuti ka neid, kelle viimne säng mitte mullas vaid paraku merevallas asub. Mõõduja, seisata, loe, meenuta!

Trükisest *Mõnda Kadrina kalmistult* A-530 2004 lk 9

WÄLJAWÕTE KADRINA SÕDURITE AUSAMBA EHITUS-KOMITEE KASSARAAMATUST KUNI 5. AUGUSTINI 1926 A

1921-1922 Korjatud Kadrina kirikus, kantseleis 4281.50 Kihleweres piduõhtu 4131.75 Kihleweres koolilastepidu 738.- Kadrina tarvitajate Ühisuse poolt 1000.- Korjanduse raamatud 34994.25 Kadrina Haridus-seltsi pidu 7915.- <u>53060.50</u>	1922 Korjanduse raamatud 200.-
1923-1924 Annetused 5645.- Pidu Neeruti mägedes 45002.- <u>Undla walla walitsus 10000.-</u> 60647.-	1924 Tööde peale 66296.- <u>Tsement ja lubi 12000.-</u> 78296.-
1925 Wohnja wallawalitsus 5000.- Rakwere wallawal. 1000.- Aaspere wallawal. 1000.- Saksi wallawalit. 5000.- Kadrina Laenu- ja Hoiu-Ühisus 5000.- Wiru Osa-Ühisus 5000.- Kadrina Har. Selts 15000.- Annetused kiriku juures 2250.- <u>Armulaualised 960.-</u> 45210.-	1925 Tööde peale 157590.- <u>Materjaalid 44795.-</u> 202385.-
Laenud: Joh. T. Imastust 10000.- W. W. Imastust 15000.- R. J. Undlast 2000.- J. O. Undlast 20000.- Kadrina Laenu- ja <u>Hoiu-Ühisus 50000.-</u> 87000.-	
Kadrina kiriku nõukogu poolt mägedes peetud piduarwel 30000.- Annetused 675.-	

1926	1926
Annetused 1325.-	Tahwlite walm.
Undla wastastiku	nimede kirjut. 34900.-
tulekinnituse selts 3000.-	Tööde eest 14150.-
<u>Laen Wiru Osa Ühisus 25000.-</u>	Tsement, lubi, kriit 5890.-
29325.-	Materjaali wedu 3870.-
	Sõidu kulud 1000.-
	<u>Weiksed kulud 750.-</u>
	60560.-
305917.50	341441.-

Selle järel on 35523 m. 50 p. enam wäljamakstud kui sissetulnud, mis tasuda tuleb, nõndasamuti ülewalnimetatud laenud, Fels'i ja Balder'i poearved – (nüüd 10% laenu näol) ja tööde arwed. Mõne ühisuse poolt lubatud toetused ei ole veel mitte wälja makstud. Loota on, et rahwas ehitust toetab ja sihtkapitali walitsus wastu tuleb, et ka kujuritöö saaks lõpule wiidud.

MÄLESTUSKALJU PIDULIK AVAMINE

15. augustil 1926 avati Kadrina kiriku ees kohaliku rahva poolt hoole ja kaasaelamise ning entusiastliku tööga ehitatud mälestussammas. Katte eemaldas tolleaegne Eesti Vabariigi põllutööminister Oskar Köster. Vaimuliku sisseõnnistamistalituse pidasid EELK piiskop Jakob Kukk, pastor Gustav Beermann ja õigeuspreester Eberling.

Mälestussamba jalamile asetati lilli ja pärgi Eesti Vabariigi valitsuse, sõjaministri, sõjaväe, I diviisi, Viru Maakonna Nõukogu ja Maalitsuse, Soome Vabariigi valitsuse ning veel paljude organistasioonide poolt. Riigikogu juhatuse poolt andis mälestussamba komiteele raha üle Rudolf Penno. Raha annetasid ka Kadrina Malevkond ning Undla valla-valitsus.

Mälestuskalju esimeseks avamiseks ei olnud veel valminud samba külgedel paiknevad pronksbareljeefid. Pärast nende paigaldamist avati mälestussammas veel kord pidulikult langenute mälestuspäeval 22.07.1928.

MÄLESTUSKALJU HÄVITAMINE

Riigipööre 1940. a suvel tõi muuhulgas kaasa ka Eesti Vabariigi sümbole – paljude mälestusmärkide, sh ka Vabadussõja sangaritele pühendatud – hävitamise. Uus võim kindlustas end hirmutegude abil. Kuid füüsiline hävitamine ei viinud pühaks saanud paiku ja mälestusmärke rahva mälest.

Eesti Vabariigi kaitseväge osad säilisid veel mõnda aega ja suurtükiväe polgu grupp paiknes ka Kadrinas. Tänu neile jäi Mälestuskalju 23.10.1940 öösel õhkimata. Endiselt eestimeelsed sõdurid varitsesid punavõimu käsilasi, kes pimeduse varjus üritasid oma hävitustööd korda saata. Nad peksti sõdurite poolt sõna otsese mõttes läbi.

Pastor Gustav Beermanni asjaajamiste ja jõupingutuste tulemusena võeti Kadrina mälestussammas uue võimu poolt riikliku muinsuskaitse alla tingimusel, et kustutatakse (valatakse kinni) mõned võimule sobimatud kirjed sambal ning kõrvaldatakse pronksbareljeefid. Nii ka tehti ning mälestussammas sai püsimisõiguse, kuigi vaid aastaks.

Mälestuskalju lõhkumiseks valiti aeg, mil rahval oli küllalt tegemist iseendaga, sest just oli toimunud 1941. a suurküüditamine. Õhkimine viidi läbi 18.06.1941 öö varjus. Mälestussammas oli aga väga vastupidavana üles laotud ning hävitustöö tegijad pidid pingutama kolm ööd järjest. Sellegipoolest jäi samba vundament ja tubli meetrine osa püsima. Väikeseid nurgasambaid ja muid kaunistusi peksid hävitajad kangidega puruks.

Mälestuskalju jäänused aastatel 1941-1990.

Paljudel jõuluõhtutel ja teistelgi tähtpäevadel põles sellel küünal või lebas lilleõis, sest rahvas ei unustanud.

MÄLESTUSMÄRK KADRINAS

Katkend trükisest *Kultuurilooline Kadrina A-525 2004*

autor Eduard Leppik

Kiriku lääneotsa (torni) vastas on mälestussammas Kadrina kihelkonna meestele, kes langesid I maailmasõjas ja Vabadussõjas. Nagu Mati Straussi koostatud teoses "Vabadussõja mälestusmärgid" I (Keila 2002) lk 87 on kirjas, hakati samba püstitamise ideed arendama 3.I 1921. Kümme päeva hiljem otsustas Kadrina kiriku nõukogu alustada kihelkonnas korjandusega samba heaks. Moodustati tegevust kooskõlastav nõukogu. 1923. a esitas koguduse pastor Gustav Johannes Beermann (21.VII 1870-13.IV 1945), kes oli Kadrinas pastor 1919-1941 (vt E. Leppik, Kultuurilooline Kadrina, Laiuse 2000, lk 21), samba kavandi, nimetades selle mälestuskaljuks. Koguduse liikmete kaasabil asuti mälestusmärgi tarvis koguma omapäraseid, looduse poolt profileeritud kive. Samba vundamendi rajamisel 1924. a tuli süvendi kaevamisel päevavalgele hulk tihedasti üksteise kõrval ja peal olevaid inimluustikke. Arnold Kastemäe andmeil oli seda paika veel 20. saj algul kutsutud Katkuaiaks. Arvatavasti oli sinna maetud Põhja-sõjaaegseid katkuohvreid. Vabadussõja mälestusmärkide raamatus on aga öeldud, et satuti muinaskalmele, kust leiti ehteid ja sõjariistu aastaist 800-1000. Et üks odaots leiti nende luustike alt, on tõenäoline, et katkuohvrid maeti muinaskalme peale. Sammas sai valmis 1926. a suvel ja see avati 15.VIII 1926. Oma üld-ilmelt meenutaski sammas looduslikku kaljut, nagu oli soovinud pastor Beermann. Samba esiküljel olid Vabadussõjas, tagaküljel aga I maailma-sõjas langenud Kadrina kihelkonna meeste nimed. Nurgasammastele oli paigutatud tahvlid tekstidega nii Eesti Vabariigi kui ka Kadrina kihelkonna tähtsündmustest. 22.VII 1928 täiendati sammast kujur K. Rosendali kavan-datud ja "Ilmarises" valmis tehtud pronksbareljeefidega, millest ühel on Kalevipoeg kündmas ja teisel Tartu rahu sõlmimise episood.

Sammas purustati 18.VI 1941 kohalike kommunistide ja nende käsilaste poolt. Sama päeva õhtul õhati ka Ristamäe harjal, tollel ajal maantee ja järvetee ristmikul, paiknenud mälestusmärk. See oli avatud 23.VI 1937.

Mälestuskalju taastamise kirikuesisel organiseeris Kadrina Muinsuskaitse Klubi. Vabatahtlike poolt organiseeritud korjandustega hangiti raha. Sammas ehitati üles vabatahtlike poolt, kes panustasid sadu töötunde. Entusiastlikud korraldajad olid Heinrich Reimann (1936-1995) ja Endel Maamägi. Samba pidulik taasavamine oli 23.VI 1990 väga rahvarohke. Mälestusmärgi õnnistas emeriitpastor Madis Oviir.

BEERMANN KUI ARHITEKT

Katkend trükisest *Praost G. Beermann – Kadrina pastor aastail*

1919-1941 A-534 2004 – autor Einar Hiob

Sügava mulje jättis Beermannile Eesti Vabadussõda, mis tõi Eestile iseseisvuse. Venemaalt revolutsiooni küüsisit põgenenuna oskas ta hinnata vabaduse ja inimlikuse tähendust. Jumalateenistuste jutlustes ja pidulikes kõnedes meenutas ta sageli seda eesti rahva kangelastegu, kuid mitte ainult kõnedes. Eesti Vabariigi presidendi Konstantin Pätsi kantseleiülem Elmar Tambek kirjutab oma mälestustes, mis ilmusid 1964. a Torontos, Beermanni kohta: *"Märgukirjadest ja ettepanekutest mul ei ole meeles ühtki teistest kuidagi eriti erinevalt, ka Vabadussõja Mälestussamba ehk Monomendi omadest mitte. Meeles on vaid see, et üks agaramaid ettepanekute tegijaid ses küsimuses oli Kadrina kirikuõpetaja Beermann."*

Eesti Vabadussõjas langenute mälestuse jäävustamisel oli Beermann üks esimesi, kes seda liikumist Eestis algatas. Aasta pärast sõja lõppu, jaanuaris 1921, otsustas Kadrina kiriku nõukogu alustada ausamba ehitamiseks korjandust ja valis ehituskomitee. Oktoobris 1923 valmis Beermannil auamba kavand. See pidi valmistatama kihelkonna küladest kogutud sobivatest looduslikest kividest. Üldehitustööd juhatas pastor ise. Ehitamine kestis 2 aastat. Kadrina ausammas oli kujult originaalne, erinev kõigist teistest langenutele püstitatud ausammastest. Seda hakati nimetama Kadrina Mälestuskaljuks. Tänapäeval kasutatakse sellise mälestusmärgi kohta nime-tust memoriaalansambel. Peale langenute nimede on sellel kujutatud veel Eesti ja Kadrina lähiste ajaloo-sündmusi ning mütoloogiat. Samba kõrval on kaks kivist pinki, nimetatud *Koit* ja *Hämarik*. Mälestuskalju avamine toimus 15.08.1926 ja oli kihelkonnas erilise tähtsusega päev, kuhu kogunes väga palju rahvast. Selleks puhuks trükitud kavalehel on kirjutatud: *"Ausammas seisku rahva kaitse all tulewatele põlvedele suurt ajaloolist sündmust, Eesti Wabariigi tõusmist silma ette kujutades ja ohvrid meelde tuletades."* Need soovid ei suutnud ausammast kaitsta nõukogude võimu eest. 1940. aasta sügisel taheti see kohe hävitada. Ainult tänu pastor Beermanni tegevusele jäi kuritöö seekord tegemata. Kadrinas asunud eesti sõjaväeosa pani samba juurde valve. Sammast lõhkuma tulnud kommunistide käsilased said eesti sõduritelt peksta. 1941. aasta veebruaris lahkus Beermann Saksamaale. 18. juunil, pärast suurt küüditamist, lasksid kohalikud kommunistid ausamba õhku. 1989. a, kui nõukogude võimu surve nõrgenes, alustas Kadrina Muinsuskaitse Selts kohe ausamba taastamist. Eestvedajaks oli agronoom Heinrich Reimann (1936-1995). Rahvarohke pidulik avamine toimus Võidupäeval 23. juunil 1990. Pühitsemisjutluse pidas Viru-Jaagupi koguduse pastor Madis Oviir.

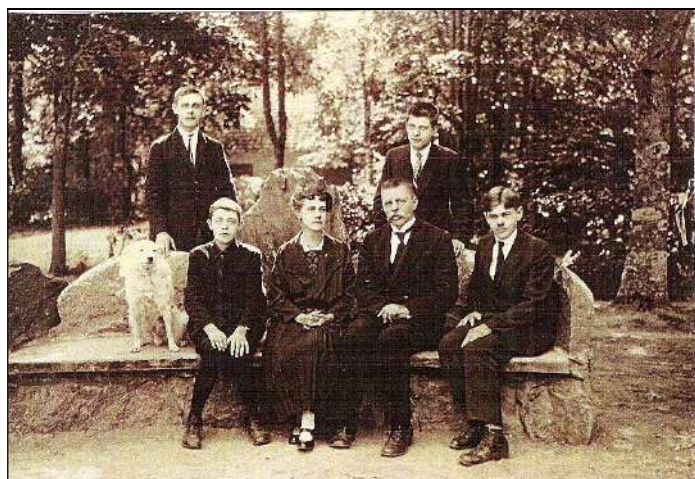

Gustav Johannes Beermann

Tema eluteest räägib lähemalt trükis A-534 2004

Kadrina pastor aastail 1919-1941

Adelheid ja Gustav Beermanni perekond istumas koos kivipingil *Koit* Mälestuskalju kõrval. Ema kõrval istub Elmar, isa kõrval Theodor, vasakul seisab René, paremal Erik.

MÄLESTUSKALJU TAASTAMINE KADRINA MUINSUSKAITSE KLUBI POOLT

Artikkel (lühendatult) ajalehest *KODUKANT*
juuni 2001 – autor Tiiu Uusküla

10. märtsil 1988 asutatud Kadrina muinsuskaitse klubi oli Rakvere rajoonis viies omataoline. Valiti seitsmeliikmeline juhatus. “Ohje hoidis” Olav Mäe. Esimeseks külaliseks oli Mart Laar. Hilisem tegevusplaanide konkretiseerimine seadis eesmärgiks Kadrina kihelkonna langenud sõdurite mälestussamba taastamise. Raha selleks hakkati koguma annetustena. Säilinud dokumentidest võib näha, et inimesed annetasid 1 kuni 100 rublani kõigist kohalikest asutustest ning kaugemaltki.

Ühiseks ettevõtmiseks toleaeagse kohaliku võimuga olid 11. ja 12. juunil Kadrina I kodupaigapäevad. /.../

Õhtu naelaks kujunes tuluõhtu loterii ning oksjoniga. Kutsutud külalisteks olid Arvo Kruusement ja Juhan Aare. Saal oli rahvast tulvil. Loodeti kuulda avalikkusele tuntud inimeste suust seda, mis igäihe hinges aastaid väljapääsu oli otsinud: viha vene okupatsiooni vastu. Ja kui saali toodi meie sini-must-valge, oli igäihe hinges ka uhkuse, äratundmisrõõmu, hõrduse ja valu virrvarr, saatjaks pisar silmanurgas. Oli ju seni vaid paar korda meie rahvuslippu avalikkuse ette toodud. Sellest hetkest teadis see saalitäis rahvast: me suudame! Siis esinesid taidlejad. Järgnes lõbus vaatemänguline oksjon annetatud asjadele. Kogu tulu kasvatas ausamba taastamise fondi. /.../

Järgnevad kuud möödusid ikka raha kogumise tähe all. Ausamba taastamise kogu raskust kandis Heinrich Reimann. Tema tellis detailid, sõlmis töövõtulepingud ja kõik muu. See kõik oli tema südameasi. Vabatahtlikud tegid kuni 200 töötundi. Agaruses sai taastatud ausammas endisest isegi veidi kõrgem. Tööd kroonis ausamba avamine ja õnnistamine pastor Madis Oviiri poolt 23.06.1990. See oli järjekordne suursündmus Kadrina ajaloos. 24. juunil oli surnuaiapäha. Ei ole see kalmistu näinud nii palju kokkutulnuid enne ega hiljemgi.

1991. aasta tõi kaasa ausambataguse ning peavärava müüri taastamise. Raha selleks tõi sisse oksjon, mille käivitajaks oli toleaeagne TK esimees, hilisem vallavanem Jaan Stern. /.../

VEEL MEENUTUSI TAASTAMISEST

Mälestuskalju taastamise projekti valmistasid Helle ja Uno Vaino. Pronksbareljeefide kavandite autor oli Aili Vahtrapuu. Need valati Tallinnas kombinaadis *ARS*. Dolomiitplaadid on pärit *SAARE DOLOMIIDIST*. Peagi sai selgeks, et nimed dolomiittahvlitel on raskesti loetavad. Kadrina rahvamaja kunstiringi liikmed värvisid mälestuskalju kirjed loetavaiks 2003. aasta kevadsuvel, mille eest neile siinkohal veel kord palju tänu!

Mälestuskalju taastamistödest võttis osa 45 vabatahtlikku. Tööde ja materjali üldmaksumuseks kujunes 30000 rubla, mis oli kogutud annetustena samuti arvukate vabatahtlike poolt. Annetusi tegid ka paljud asutused ja ettevõtted ning mõned Kadrina kandist pärit väliseestlased.

Taastamistööd algasid samba ümbruse koristamisega kiviklibust, seal vohama hakanud umbrohest ning põõsastest. Muinsuskaitse klubi üleskutse peale löi käed külge 1989. aasta kevadõhtutel palju vabatahtlikke.

Tegeliku ehitustöö kulgu kiirendas tunduvalt asjaolu, et leidis inimesi, kes olid juba palju aastaid mälestussamba taastamise lootuses loodusest sobivaid kive silmanud ning ka kogunud. Selle eest tänu Endel Maamägiile Vatku külast! Väsimatu organisaator ja töödejuhataja oli Heinrich Reimann (1936-1995). Saksi (Tillialliku) kivi oli säilinud ja ehib jälle mälestussammast. Tippu paigaldati vaid uus rist. Mälestuskalju taastamise ja taasavamise sõnumit kannab tahvel lähedale paigutatud rahnul.

Grupp taastajaid oma kätetöö juures pärast taasavamist.

Vasakult I rida: Villu Lell Väike-Maarjast, Tiit Münter, Sirje Rindberg (oli ainuke naissoo esindaja ehitusel), Endel Keeru.
II rida: Endel Peeling, Evald Peeling (Endli poeg), Heinrich Reimann, Aksel Peeling (Endli vend Rootsist), Endel Maamägi Vatku külast.

Eesti Vabariigi 10. aastapäeva tähistamine 24.02.1928 Mälestuskalju jalamil. Kaitseväe Malevkonna lippu hoiab August Saaga (hilisem vallavanem). Kohal on ka Kadrina kihelkonnast pärit kolonel August Balder (A. Saaga ja G. Beermani vahel).
Fotograaf on tabanud momendi pastor Gustav Beermani jutluse ajal.

Neeruti Seltsi toimetised A-527 2006
Koostanud ja toimetanud Tiiu Uusküla
Fotod erakogudest

MTÜ Neeruti Selts
Viru tn 14 Kadrina 45201
e-post neerutiselts@hotmail.ee
kodulehekülj www.neerutiselts.ee
telefon 55525314

Ostes käesoleva trükise, toetate Neeruti ja selle lähikonna loodushoidu, kultuuriloo jäädvustamist ja Neeruti Seltsi, mis selle nimel ellu on kutsutud.